

ਵੀ ਹੈ। ਇੰਦਰੀਆ ਤੇ ਮਨ ਰਾਹੀਂ ਕਿ ਕੀ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?” ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀਮਤ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਪੀੜੀ ਪੁਰਾਣੇ ਬਜੁਰਗ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਨੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਇੰਦਰੀਆਂ ਸਿਰਫ ਸਪਰਸ਼, ਰਸ, ਗੰਧ ਆਦਿ ਰੂਪ ਸ਼ਰੁਤ ਦਰਵ ਨੂੰ ਜਾਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਲਈ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਮਨ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਗਲਤੀ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਸ਼ਬਦ, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ ਤੇ ਸਪਰਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਅਰੂਪੀ ਤੱਤਵ ਇੰਦਰੀਆ ਰਾਹੀਂ ਜਾਨਣੇ ਅਸੰਭਵ ਹਨ। ਇੰਦਰੀਆ ਰਾਹੀਂ ਤਾਂ ਕਈ ਪ੍ਰਤਖ ਬਾਰਿਕ ਪਦਾਰਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਨੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਸੋ ਇੰਦਰੀਆ ਪ੍ਰਤਖ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਗਲਤ ਹੈ। ਅਨਾਤਮਵਾਦੀਆ ਅਨੁਸਾਰ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਮਨ ਪ੍ਰਤਖ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਆਤਮਾ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਮਨ ਵੀ ਵੇਖੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਆਤਮਾ ਦੀ ਸਿਧੀ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ।

(1) ਆਤਮਾ ਅਨੁਭਵ ਰਾਹੀਂ ਸਿਧ ਹੈ 'ਸੈਂ ਹਾਂ', ਦੁਖੀ ਹਾਂ ਸੁਖੀ ਹਾਂ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਜੋ ਵਸਤੂ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(2) ਹਰ ਪਦਾਰਥ ਵਸਤੂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਰਾਹੀਂ ਸਿਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਪਦਾਰਥ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਵਰਤੀ ਗੁਣ ਮਿਲੇ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਵਿਚ ਨਾ ਮਿਲੇ ਉਹ ਸੁਤੰਤਰ ਦਰਵ ਆਤਮਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਚੇਤਨਾ ਨਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਹੈ।

(3) ਭੱਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਨ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸੂਰਜ ਨਿਕਲ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ।

(4) ਹਰ ਇੰਦਰੀਆ ਤੋਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਹੀ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਸਰੀ ਇੰਦਰੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇੰਦਰੀਆ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅੱਡ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠਾ ਗਿਆਨ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ ਅੱਡ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹੋ ਆਤਮਾ ਹੈ।

(5) ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਆਤਮਾ ਹੈ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਇੰਦਰੀਆ ਜਾਨਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹਨ ਆਤਮਾ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਨ ਤੇ ਇੰਦਰੀਆ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ। ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਆਤਮ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਕੰਨ ਦਾ ਪਰਦਾ ਫਟ ਜਾਨ ਤੇ, ਫੇਰ ਵੀ ਸੁਣਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਠੀਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਗਲ ਮੰਨਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤੱਤਵ ਹੈ।

(6) ਜੜ ਤੇ ਚੇਤਨ ਦੋ ਪਦਾਰਥ ਹਨ ਜੜ ਕਦੇ ਚੇਤਨ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਨਾ ਜੜ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(7) ਜੜ ਕਦੇ ਚੇਤਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

(8) ਜਿਸ ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧੀ ਤੱਤਵ ਨਾ ਮਿਲੇ ਉਸ ਦਾ ਅਸਿੱਤਤਵ ਸਿਧ ਨਹੀਂ

ਹੁੰਦਾ । ਜੇ ਚੇਤਨ ਨਾ ਦੀ ਕੋਈ ਸੱਤਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਚੇਤਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ।

ਗਿਆਏ (ਜਾਨਣ ਯੋਗ) ਵਸਤੂ, ਇੰਦਰੀਆ ਤੇ ਆਤਮਾ ਤਿੰਨੋਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹਨ । ਆਤਮਾ ਗਿਆਤਾ ਹੈ । ਇੰਦਰੀਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹੈ । ਵਸਤੂ ਸਮੂਹ ਗ੍ਰਹਿਣ ਯੋਗ ਹੈ । ਲੋਹਾਰ ਸੰਡਾਸੀ ਨਾਲ ਲੋਹੇ ਦਾ ਪਿੰਡ ਉਠਉਦਾ ਹੈ ਲੋਹਾ ਪਿੰਡ (ਗ੍ਰਹਿਣ ਯੋਗ) ਸੰਡਾਸੀ (ਗ੍ਰਹਿਣ ਦਾ ਸਾਧਨ) ਅਤੇ ਲੋਹਾਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਲੋਹਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੰਡਾਸੀ ਤੇ ਲੋਹਾ ਬੇਕਾਰ ਹੈ । ਆਤਮਾ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇੰਦਰੀਆ ਅਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ।

ਆਤਮਾ ਕੀ ਹੈ ?

ਆਤਮਾ ਦੇ ਇਕ ਜਾਂ ਅਨੇਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮਾ ਦਾ ਪਰਿਮਾਣ ਨੂੰ ਲੋਕੇ (ਅਕਾਰ) ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਵਹਿਸ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਕੋਈ ਆਤਮਾ ਦਾ ਅਕਾਰ ਅਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਚਾਵਲ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਅੰਗੂਠੇ ਵਰਗ, ਕੋਈ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਕਣ ਕਣ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕੋਈ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਵਿਚ ਫੈਲਿਆ ਮੰਨਦਾ ਹੈ । ਜੈਨ ਦਰਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ ਆਤਮਾ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਕਣ ਕਣ ਵਿਚ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਸ਼ਰੀਰ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਕਟਣ ਤੇ ਉਸਦਾ ਦੁੱਖ ਇਕ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਸਾਰਾ ਸ਼ਰੀਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸਿੱਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਨਾ ਰਹਿਣ ਤੇ ਵੀ ਨਿਰਾਕਾਰ ਅਕਾਰ ਵਿਚ ਆਤਮ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਕੇਵਲ ਗਿਆਨੀ ਨਿਰਵਾਨ ਸਮੇਂ ਆਯੁਸ਼ ਕਰਮ ਥੋੜਾ ਅਤੇ ਵੈਦਨੀਆਂ ਕਰਮ ਜਿਆਦਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਕੇਵਲ ਗਿਆਨੀ ਸਮੁਦਘਾਤ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਤਮ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਵਿਚ ਫੈਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਸਮੇਟ ਕੇ ਸਿਧ ਗਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਪਖੋਂ ਆਤਮਾ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਪਰ ਉਂਝ ਆਤਮਾ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸ਼ਰੀਰ ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਸੰਖਿਆ ਪਖੋਂ ਆਤਮਾ ਅਨੰਤ ਅੰਸਿਖਆਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀ ਹਨ । ਹਰ ਜੀਵ ਦੀ ਵਖ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣ ਹੈ । ਪਰ ਗੁਣਾਂ ਪਖੋਂ ਆਤਮਾ ਇਕ ਹੈ । ਇੰਦਰੀਆਂ ਪ੍ਰਦਗਲ ਹਨ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਦਗਲ ਨਹੀਂ । ਕਈ ਲੋਕ ਅੰਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਆਤਮਾਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਮਨ ਅੰਤਕਰਨ ਇਕ ਹੀ ਹੈ ਸੋ ਇਹ ਆਤਮਾ ਨਹੀਂ । ਆਤਮਾ ਹਿਰਦਾ ਜਾ ਦਿਮਾਗ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਬੁੱਧੀ, ਚਿਤ, ਦਿਲੋਂ, ਦਿਮਾਗ ਸਭ ਮਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਹਨ, ਇੰਦਰੀਆ ਤੇ ਪ੍ਰਦਗਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਹਨ ਆਤਮਾ ਦੇ ਨਹੀਂ ।

ਆਤਮਾ ਚੇਤਨਾ ਮਯ ਅਰੁਪੀ ਸਤਾ ਹੈ ਉਪਯੋਗ (ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ) ਉਸ ਦਾ ਲੱਛਣ ਹੈ । ਗਿਆਨ, ਦਰਸ਼ਨ ਸੁਖ ਦੁਖ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮਾ ਜਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਆਤਮਾ ਸ਼ਬਦ, ਰੂਪ, ਗੰਧ, ਰਸ ਤੇ ਸਪਰਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ । ਉਹ ਲੰਬਾ, ਛੋਟਾ, ਟੇਡਾ, ਗੋਲਾ

ਚੋਰਸ, ਸੰਡਲਕਾਰ, ਹਲਕਾ ਭਾਰੀ, ਇਸਤਰੀ, ਪੁਰਸ ਅਤੇ ਨਪੁਸੰਕ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਅਸੰਖਿਆ ਗਿਆਨ ਮਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾ ਦਾ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਉਹ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਉਹ ਅਰੂਪੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਚੇਤਨਾ ਗੁਣ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਗੁਣਾਂ ਪਖੋਂ ਇਕ ਹੈ ਪਰ ਸੰਖਿਆ ਪਖੋਂ ਅਨੰਤ ਹਨ ਜਿਨੇ ਜੀਵ ਹਨ ਹਰ ਜੀਵ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਹੈ। ਕਰਮ ਬੰਧ ਟੁਟਨ [ਸਿੱਧ ਅਵਸਥਾ] ਸਮੇਂ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੁਧ ਸਵਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਧ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਾਲੀ ਕ੍ਰਿਆ, ਜਨਮ, ਮੌਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਆਤਮਾ ਦੀ ਸਿੱਧ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸੱਤ ਚਿੱਤ ਆਨੰਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਕਤ ਆਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਲੋਕ ਦੇ ਅਗਰ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਉਪਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਬੰਧਨ ਕਾਰਣ ਹੀ ਆਤਮਾ ਤਿਰਛੇ ਲੋਕ ਜਾਂ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਰ ਜਾ ਕੇ ਆਤਮਾ ਫੇਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ। ਉਹ ਆਤਮਾ ਅਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਧਰਮ ਤੱਤਵ ਨਹੀਂ (ਗਤੀ ਤੱਤਵ) ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਸਰੇਣੀ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾ ਕਰਮ ਬੰਧ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਭਿੰਨ ੨ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਘੁਮਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਫਲ ਭੋਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਾਰੀ ਆਤਮਾ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਬੰਧੀਆ ਹਨ। ਆਤਮਾ ਦਾ ਅਕਾਰ ਜੈਨ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰੀਰ ਵਿਆਪੀ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਧਰਮ ਨੂੰ ਜੈਨ ਸਰਵ ਵਿਆਪੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ।

ਜੈਨ ਦਰਿਸ਼ਟੀ ਪਖੇ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸਵਰੂਪ :

(1) ਜੀਵ ਆਨੰਦ ਹੈ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਅਕਸ਼ੇ (ਨਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲਾ) ਹੈ। ਦਰਵ ਨਯ ਪਖੋਂ ਪਖੋਂ ਉਸ ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਕਾਰਣ ਆਤਮਾ ਨਿੱਤ ਹੈ ਪਰਿਆਏ ਪਖੋਂ ਭਿੰਨ 2 ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਸੋ ਆਤਮਾ ਅਨਿੱਤ ਹੈ।

(2) ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ। ਦੁੱਧ ਤੇ ਪਾਣੀ, ਤਿੱਲ ਤੇ ਤੇਲ ਇਕ ਲਗਦੇ ਹਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰੀ ਦਸਾ ਵਿਚ ਜੀਵ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਇਕ ਲਗਦੇ ਹਨ।

ਜੀਵ ਦਾ ਪਰਿਮਾਣ :

ਜੀਵ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਆਤਮਾ ਦਾ ਅਕਾਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

(1) ਆਤਮਾ ਕਾਲ ਪਖੋਂ ਆਨੰਦ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ।

(2) ਆਤਮਾ ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮੂਰਤ ਹੈ ਫੇਰ ਵੀ ਅਵਗਾਹ (ਅਕਾਰ) ਗੁਣ ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਅਮੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਗੁਣ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(3) ਜੀਵ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਭ ਦਰੱਵਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਜੀਵ

ਗਿਆਨ ਆਦਿ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ ।

[4] ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਸ਼ ਤਿੰਨ ਕਾਲਾ ਵਿਚ ਅਕਸ਼ੈ, ਅਨੰਤ, ਅਤੇ ਅਤੁਲ ਹੈ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੀਵ (ਆਤਮਾ) ਤਿੰਨ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ ।

[5] ਜਿਵੇਂ ਸੋਨੇ ਦੀ ਪਰਿਆਏ ਅਵਸਥਾ ਕੁੰਡਲ, ਮੁਕੱਟ ਹੋਣ ਤੇ ਸੋਨਾ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਨਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਨਾ ਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਚਾਰ ਗਤੀਆਂ ਵਿਚ ਘੁਮ ਰਹੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪਰਿਆਏ ਬਦਲ ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਜੀਵ ਦਰੱਵ ਸੋਨੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੱਜ ਮੂਲ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

[6] ਜਿਵੇਂ ਕਾਮਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਫਲ ਭੋਗਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੀਵ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਲ ਭੋਗਦਾ ਹੈ ।

[7] ਜਦ ਦਿਨ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਰਤਮਾਨ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਜੀਵ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

[8] ਜਿਵੇਂ ਕਮਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਫਿਰ ਵੀ ਨਕ ਰਾਹੀਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਾਜਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮਾ ਗਿਆਨ ਵਾਨ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦਾ ਗਿਆਨ ਜੀਵ ਦੇ ਨਾ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਤੇ ਵੀ ਗਿਆਨ ਗੁਣ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗਿਆਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਵੇਖਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ।

[9] ਜਿਵੇਂ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਰਿਹਾ ਹੋਇਆ ਜੀਵ ਹਾਸੇ ਨਾਚ, ਸੁਖ ਦੁਖ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਆਦਿ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਤਮਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

[10] ਜਿਵੇਂ ਖਾਇਆ ਭੋਜਨ ਸੱਤ ਧਾਤੂਆਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਦਵਾਰਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਮਯੋਗ ਪ੍ਰਦਗਲ ਅਪਣੇ ਆਪ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

[11] ਜਿਵੇਂ ਸੋਨਾ ਤੇ ਮਿਟੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਅਨਾਦਿ ਹੈ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੀਵ ਅਤੇ ਕਰਮ ਦਾ ਸਬੰਧ ਅਨਾਦਿ ਹੈ ।

ਜੀਵ ਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਲੱਛਣ :

ਅਪਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਜਨਮ, ਵਾਧਾ, ਉਤਪਾਦਨ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜੀਵ ਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਲੱਛਣ ਹੈ । ਕੀੜੀ ਵਿਚ ਚੇਤਨਾ ਹੈ ਪਰ ਰੇਲ ਗਡੀ ਜੜ ਹੈ ਘੁਮਦੇ ਦੋਵੇਂ ਹਨ ।

ਨਿਸਚੇ ਲੱਛਣ :

ਆਤਮਾ ਦਾ ਨਿਸਚੇ ਗੁਣ ਚੇਤਨਾ ਹੈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਵੇਖਨ ਵਿਚ ਇਹ ਘੱਟ

ਵੱਧ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਤਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚੇਤੰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਸਭ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਹੈ। ਪਰ ਵਿਕਾਸ ਪਖੋਂ ਸਭ ਵਿਚ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਗਿਆਨ ਤੇ ਪਰਦਾ ਪੈ ਜਾਣ ਕਾਰਣ ਦੁਰਬਲਤਾ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਆਤਮਾ ਨਾ ਤਾਂ ਮਨ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਇੰਦਰੀਆਂ, ਨਾ ਹੀ ਕਰਮ। ਮਨ, ਇੰਦਰੀਆ ਅਤੇ ਕਰਮ ਆਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਚੇਤਨਾ ਰਹਿਤ ਹਨ। ਹਰ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਸੱਤਾ ਹੈ ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਹੈ। ਧਰਮ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹਰ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਮਨੁੱਖ ਜੂਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਵੀ ਜੂਨ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਧਨਾ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮਾ ਮੌਕਸ਼ ਜਾਂ ਨਿਰਵਾਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕੇ। ਮੌਕਸ਼ ਲਈ 14 ਗੁਣ ਸਥਾਨਾ ਰੂਪੀ ਪੌੜੀ ਤੇ ਚੜਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। (ਵੇਖੋ ਗੁਣ ਸਥਾਨ)

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭਿਨਤਾਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਜੀਵ ਅਤੇ ਪੁਦਗਲ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ ਜੋ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਵ ਤੇ ਪੁਦਗਲ ਵਿਚ ਦੋ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜੀਵ ਅਤੇ ਪੁਦਗਲ ਵਿਚ ਕਾਲ ਕਾਰਣ ਜੋ ਪਰੀਵਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਪਰੀਵਰਤਨ ਹੈ। ਜੀਵ ਦੇ ਨਮਿਤ ਜੋ ਪੁਦਗਲ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪੁਦਗਲ ਦੇ ਨਮਿਤ ਜੋ ਜੀਵ ਵਿਚ ਪਰੀਵਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵਿਭਾਵ ਪਰੀਵਰਤਨ ਹੈ ਪੁਦਗਲ ਜੜ ਹੈ ਅਚੇਤਨ ਹੈ ਆਤਮਾ ਤੇ ਪੁਦਗਲ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਜੀਉਂਦਾ ਸਰੀਰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪੁਦਗਲ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਕਾਰਣ ਜੀਵ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਆਤਮਕ ਰੂਪ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪੁਦਗਲ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ਜੀਵ ਸਹਿਤ ਅਤੇ ਜੀਵ ਰਹਿਤ। ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਦਾ ਨਾ ਸੁਮੇਲ ਜੀਵ ਸਹਿਤ ਸਰੀਰ ਹੈ।

ਜੀਵ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਅਨੰਤ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਸਬੰਧ ਟੁਟਦਾ ਨਹੀਂ ਉਦੋਂ ਤਕ ਪੁਦਗਲ ਜੀਵ ਤੇ ਜੀਵ, ਪੁਦਗਲ ਤੇ ਆਪਣਾ ੨ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੀਵ (ਆਤਮਾ) ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਾਰਮਣ ਸਰੀਰ ਹੈ ਜੋ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਪੁਦਗਲ ਤੋਂ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਅਤੀਇੰਦਰੀਆ (ਇੰਦਰੀ ਰਹਿਤ) ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਮੁਕਤ ਅਵਸਥਾ ਤਕ ਜਨਮ ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਗਤਿ ਤਹਿ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਇਕ ਗਤਿ ਤੋਂ ਦੂਸਰੀ ਗਤਿ ਤਕ ਕਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਸਹਿਯੋਗੀ ਇੰਦਰੀ ਰਹਿਤ ਤੇਜਸ ਸਰੀਰ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਕੰਮ ਖਾਏ ਅੰਨ ਨੂੰ ਪਚਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਛੁੱਟ ਆਮ ਜੀਵ ਕੋਲ ਅੰਦਾਰਿਕ ਸਰੀਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਜੋ ਅਗਨ ਭੇਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਹਾਰਕ ਸਰੀਰ ਖਾਸ ਗਿਆਨੀਆਂ ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਤੱਪ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸਰੀਰ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਗਿਆਨੀ ਸੁਖਮ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ, ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ ਪੁਛਦੇ ਹਨ। ਬੇਕਰਿਆ ਸਰੀਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਨਾਰਕੀਆਂ ਕੋਲ ਹੈ।

ਆਤਮ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਕ੍ਰਮ

ਆਤਮਾ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ 14 ਗੁਣ ਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ।

ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਗੁਣ ਸ੍ਰੇਣੀ

‘ਗੁਣ ਸਥਾਨ’ ਜੈਨ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ । ਆਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਬਨਣ ਤਕ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਹੀ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਹੈ । ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਬਨਣ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਆਤਮ ਵਿਕਾਸ ਦੀ 14 ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਜਾਂ ਸਥਾਨ ਹਨ ।

(1) ਮਿਥਿਆਤਵ ਦਰਿਸ਼ਟੀ ਗੁਣ ਸਥਾਨ (2) ਸ਼ਾਸਵਾਦਨ ਸਮਿਅਕ ਦਰਿਸ਼ਟੀ ਗੁਣ ਸਥਾਨ (3) ਮਿਸ਼ਰਗੁਣ ਸਥਾਨ (4) ਅਵਿਰਤੀ ਸਮਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਗੁਣ ਸਥਾਨ (5) ਦੇਸ਼ ਵਿਰਤੀ ਗੁਣ ਸਥਾਨ (6) ਪ੍ਰਮਤ ਗੁਣ ਸਥਾਨ (7) ਅਪ੍ਰਮਤਸੰਯਤ ਗੁਣ ਸਥਾਨ (8) ਨਿਵਰਤੀਵਾਦ ਗੁਣ ਸਥਾਨ (9) ਅਨਿਵਰਤੀ ਗੁਣ ਸਥਾਨ (10) ਸੁਖਮਸੰਪਰਾਏ ਗੁਣ ਸਥਾਨ (11) ਉਪਸ਼ਾਤ ਮੋਹ ਗੁਣ ਸਥਾਨ (12) ਸ਼ੀਨ ਮੋਹ ਗੁਣ ਸਥਾਨ (13) ਸਯੋਗ ਕੇਵਲੀ ਗੁਣ ਸਥਾਨ (14) ਅਯੋਗੀ ਕੇਵਲ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ।

(1) **ਮਿਥਿਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ** :— ਜਦ ਤਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸਵਰੂਪ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਉਹ ਮਿਥਿਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਿਥਿਆ ਦਰਿਸ਼ਟੀ ਜੀਵ ਸ਼ਰੀਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ ਤੇ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਮਰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਮੌਤ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸਦਕਾ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸਵਰੂਪ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਕਸ਼ਾਏ ਘੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਰਾਗ ਦਵੇਸ਼ ਠੰਡੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਸਮੇਂ ਜੀਵ ਅਨਾਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਆਤਮ ਨਾਲ ਚਿਮੜੇ ਕਸ਼ਾਏ ਖਤਮ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵ ਸੱਚੀ (ਸਮਿਅਕ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸਵਰੂਪ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਮਿਥਿਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਚੌਥੇ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਿਥਿਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਮੌਹਨੀਆਂ ਕਰਮ ਅਨਾਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਮਿਥਿਆਤਵ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ । ਪਰ ‘ਕਰਨ ਲਬਧੀ’ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ ।

(1) ਮਿਥਿਆਤਵ (2) ਸਮਿਅਕ ਮਿਥਿਆਤਵ ਤੇ (3) ਸਮਿਅਕ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀ ।

ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜੋ ਸਮਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ (ਸੱਚੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਥਮ-ਸਮਿਅਕਤਵ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਹੁਰਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਇਸ

ਦੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਜੀਵ ਸਮਿਅਕਤਵ (ਗਿਆਨ, ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਚਾਰਿਤਰ) ਰੂਪੀ ਪਰਬਤ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਗਿਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੇ ਸਮਿਅਕ ਮਿਥਿਆਤਵ-ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੀਵ ਤੀਸਰੇ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਰੋਧ ਆਦਿ ਕਸ਼ਾਏ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੂਸਰੇ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮਿਥਿਆ ਕਰਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੀਵ ਫੇਰ ਮਿਥਿਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਤੇ ਤੀਸਰੇ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਇੰਨੇ ਸੁਖਮ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵ ਦੇ ਪਤਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਬਣਦੇ ਹਨ।

(2) **ਸਾਸਵਾਦਨ ਸਮਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ** :—ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਕਾਰਨ ਜੀਵ ਪਤਿੱਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਸਵਾਦਨ ਦਾ ਅਰਥ ਸਮਿਅਕਤਵ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਹੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਮਿੱਠੀ ਖੀਰ ਖਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਉਲਟੀ ਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਲਟੀ ਕਰਦੀਆਂ ਖੀਰ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਿਅਕਤਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜੀਵ ਜਦ ਕਰਮਾ ਕਾਰਣ ਸਮਿਅਕਤਵ ਨੂੰ ਉਲਟਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਉਲਟੀ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਆਤਮ ਸੁਧੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਗਿਰਿਆ ਜੀਵ ਦੂਸਰੇ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 6 ਆਵਲੀ ਤਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਮਿਥਿਆ ਕਰਮ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(3) **ਸਮਿਅਕ ਮਿਥਿਆ ਦਰਿਸ਼ਟੀ** : ਇਸ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਦੇ ਭਾਵ ਬੜੇ ਵਚਿੱਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਾਲਾ ਸਮਿਅਕ (ਸੱਚ) ਮਿਥਿਆਤਵ (ਝੂਠ) ਦੋਹਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਾਲਾ ਨਾਂ ਤਾਂ ਸਚ ਪ੍ਰਤਿ ਰੁਚੀ ਰਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਨਫਰਤ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਹੀਂ ਤੇ ਚੀਨੀ ਵਾਲਾ ਦਾ ਸਵਾਦ ਖੱਟਾ-ਮਿੱਠਾ, ਇਕ ਹੋਰ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਸਰੇ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਾਲਾ ਨਾਂ ਤੇ ਠੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾਂ ਹੀ ਗਲਤ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਇਕ ਮਹੁਰਤ (48 ਮਿੰਟ) ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਜੀਵ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਸੰਭਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਚੌਥੇ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(4) **ਅਸੰਯਤ ਸਮਿਅਕ ਦਰਿਸ਼ਟੀ** :—ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਮਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ (ਸੱਚਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ) ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ।

(1) ਔਪਸ਼ਮੀਕ (2) ਸ਼ਾਯੀਕ (3) ਖਾਯੋਪਸ਼ਮਿਕ।

ਦਰਸ਼ਨ-ਮੋਹਨੀਆ ਕਰਮ ਦੀਆਂ ਮਿਥਿਆਤਵ, ਸਮਿਅਕ ਮਿਥਿਆਤਵ ਅਤੇ ਸਮਿਅਕਤਵ, ਇਹ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਚਾਰਿੱਤਰ ਅਤੇ ਮੋਹਨੀਆ ਕਰਮ ਦੀ ਕਰੋਧ, ਮਾਨ, ਮਾਇਆ ਤੇ ਲੋਭ ਚਾਰ ਹਾਲਤਾਂ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਤਾ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਤੇ ਅਪੋਸ਼ਮਿਕ ਸਮਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੀਵ

ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਹਾਲਤ ਇਕ ਮਹੁਰਤ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜੀਵ ਜਲਦ ਹੀ ਮਿਥਿਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਜੀਵ ਸਮਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਇਕ ਮਹੁਰਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 66 ਸਾਗਰੋਪਮ ਹੈ। ਮਨੁਸਮ੍ਰਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਪਰ ਸਮਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਹੈ।

(5) **ਦੇਸ਼ ਵਿਰਤੀ** :—ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਤਮਾ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਦੇ 12 ਵਰਤਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਪਾਪ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਬਚਨਾ ਪਰ ਪੂਰੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਜੀਵ ਸਾਧੂ ਬਨਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 11ਵੀਂ ਸ਼੍ਰਮਣ ਕਲਪ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਤੱਕ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਾਧੂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(6) **ਪ੍ਰਮੱਤ ਗੁਣ ਸਥਾਨ** :—ਇਹ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਮੁਨੀਆਂ ਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਪੰਜ ਮਹਾਂਵਰਤਾ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ, ਪ੍ਰਮਾਦ (ਅਣਗਹਿਲੀ) ਤੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪ੍ਰਮਾਦ ਦੇ 15 ਭੇਦ ਹਨ :—(1) ਚਾਰ ਕਸਾਏ (2) ਚਾਰ ਵਿਕਥਾ (3) 5 ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ (4) ਸਨੇਹ ਅਤੇ (5) ਨੀਂਦਰ।

(7) **ਅਪ੍ਰਮੱਤ ਗੁਣ ਸਥਾਨ** :—ਪ੍ਰਮਾਦ ਦੀ ਜੰਜੀਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤਾ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸਤਵਾਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਦੇ ਦੋ ਭੇਦ ਹਨ। (1) ਸਵ ਸਥਾਨ (2) ਸਾਤਿਸ਼ੈ।

ਸਤਵੇਂ ਤੋਂ ਛੇਵੇਂ ਤੇ ਛੇਵੇਂ ਤੋਂ ਸਤਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਨਾ ਸਵ-ਸਥਾਨ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਸਾਧੂ ਮਹੋਨੀਆਂ ਕਰਮ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਾ-ਅਤਿਸ਼ੈ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਅਗਲੇ ਗੁਣ ਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਜਾਨਣ ਲਈ ਇਹ ਸਮਝਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਠਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਹਨ। (1) ਉਪਸ਼ਮ (2) ਸ਼ਪਕ

ਉਪਸ਼ਮ ਸ਼ਰੇਣੀ ਵਿਚ 8-9-10 ਤੋਂ 11 ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਸ਼ਪਕ ਸ਼ਰੇਣੀ ਤੇ ਕੇਵਲ ਤਦ ਭਵ ਮੋਕਸ਼ ਗਾਮੀ (ਭਾਵ ਸ਼ਾਯਕ ਸਮਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜੀਵ ਜੋ ਇਸੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਹੋਵੇ) ਔਪਸ਼ਮੀਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਸ਼ਾਯਕ ਸਮਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਇਹ ਜੀਵ ਸਭ ਇਸੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਹਨ।

ਪਰ ਉਪਸ਼ਮ ਸ਼ਰੇਣੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਸਾਧੂ ਗਿਆਰਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਅਤੇ ਮੋਹਨੀਆਂ ਕਰਮ ਨੂੰ ਸ਼ਾਤ ਕਰਕੇ ਵੀਤਰਾਗਤਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਗਿਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੰਭਲਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਛੇਵੇਂ ਸਤਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ

ਤੇ ਠਹਿਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਨੀਵੀਂ ਹਾਲਤ ਤੇ ਵੀ ਅਪੜ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਤੱਦਭਵ ਮੌਕਸ਼ਗਾਮੀ ਤੇ ਸ਼ਾਯਕ ਸਮਿਅਕ ਦਰਿਸ਼ਟੀ ਜੀਵ ਹਨ ਉਹ ਸਤਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਵੀ ਮੌਹ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ, ਅਠਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਗਲੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ।

(8) **ਅਪੁਰਵਕਰਨ ਗੁਣ ਸਥਾਨ** :—ਮੌਹਨੀਆ ਕਰਮ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋਣ ਤੇ ਆਤਮਾ ਸੁਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਇਨੀ ਸੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਇੰਨੀ ਕਦੇ ਸੁਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਨੂੰ “ਅਪੁਰਵ” ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੌਹ ਕਰਮ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(9) **ਅਨਿਵਰਤੀ ਗੁਣ ਸਥਾਨ** :—ਇਸ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਪਹਿਲੇ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਨਾਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਰਿਨਾਮ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਆਯੁਕਰਮ (ਉਮਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕਰਮ) ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਤ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਗੁਣ, ਸ਼੍ਰੇਣੀ, ਨਿਰਜਰਾ, ਗੁਣ, ਸਕਰਮਨ (ਸਿਲਸਿਲਾ) ਸਥਿਤੀ ਖੰਡਨ ਅਤੇ ਅਨੁਭਾਗ ਖੰਡਨ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਕਰਮ ਝੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਕਰੋੜ ਸਾਗਰ ਦੇ ਕਰਮ ਬੰਧ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਉਹ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਾਰ ਘੱਟ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਕਰਮ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾ ਦੀ ਨਿਰਜਰਾ ਅਸੰਖਿਆਤ ਗੁਣਾ ਵੱਧਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਕਰਮ ਆਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਝੜਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਪਸਮ ਸ਼ਰੇਣੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਇਸ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਮੌਹ ਕਰਮ ਦੀ ਇਕ ਸੁਖਮ ਲੋਭ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇ ਸਭ ਕਰਮ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਪਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਖਾਤਮਾ ਕਰਕੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਫਰਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਿ ਸ਼ਪਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਮੌਹ ਕਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੋਰਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਖਾਤਮਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

(10) **ਸੁਖਮ ਸੰਪਰਾਏ ਗੁਣ ਸਥਾਨ** :—ਇਸ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਜੇ ਲੋਭ ਦੀ ਇਕ ਸੁਖਮ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸੇ ਉਪਸਮ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਗਿਆਰਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਪਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਬਾਹਰਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(11) **ਉਪਸ਼ਾਂਤ ਕਸ਼ਾਏ ਵੀਤਰਾਗ ਫਦਮਸਤ ਅਵਸਥਾ** :—ਦਸਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਜੇ ਸੁਖਮ ਲੋਭ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਹਰ ਅੰਸ਼ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਕਸ਼ਾਏ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੀਵ ਗਿਆਰਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੰਦਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਫਟਕਰੀ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਮੈਲ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸੇ

ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਪਸਮ ਸ੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ, ਸ਼ੁਕਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਮੋਹਨੀਆਂ ਕਰਮ ਇਕ ਮਹੁਰਤ ਤੋਂ ਘਟ ਸਮੇਂ ਲਈ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਜੀਵ ਵਿਚ ਵੀਤਰਾਗਤਾ ਨਿਰਮਲਤਾ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਥੋਂ ਇਹ ਭੁਲਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਗਿਆਨਾ ਵਰਨੀਆ (ਅਗਿਆਨ) ਕਰਮ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੀਵ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਅਗਿਆਨੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਹਾਲਤ ਇਕ ਮਹੁਰਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਤਕ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਜੀਵ ਹੇਠਾ ਡਿਗ ਸਕਦਾ ਹੈ :

(12) **ਸ਼ੀਨ ਕਸ਼ਾਏ ਵੀਤਰਾਗ ਛਦਮਸਤ ਅਵਸਥਾ** :—ਸ਼ੁਪਕ ਸ੍ਰੇਣੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਦਸਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਸੁਖਮ ਲੋਭ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਦਮ ਬਾਹਰਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ੁਕਲ ਧਿਆਨ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਭੇਦ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਜੀਵ ਗਿਆਨਾਵਰਨੀਆ, ਦਰਸ਼ਨਾਵਰਨੀਆ ਅਤੇ ਅੰਤਰਾਏ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੌਹ ਕਰਮ ਖਾਤਮਾ ਉਹ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਕਰ ਚੁਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਚਾਰ ਘਾਤਕ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਕੇ ਤੇਹਰਵੇਂ ਕੇਵਲੀ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ।

(13) **ਸਯੋਗੀ ਕੇਵਲੀ ਗੁਣ ਸਥਾਨ** :—ਬਾਹਰਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਤਕ ਗਿਆਨਾ-ਵਰਨੀਆਂ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਵਰਨੀਆਂ ਕਰਮਾਂ ਕਾਰਨ ਜੀਵ ਅਣਜਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਹਰਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਖਤਮ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਜੀਵ ਸਭ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਹਰ ਚਲ ਤੇ ਅਚੱਲ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵੇਖਣ, ਜਾਨਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਰਵੰਗ ਤੇ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਾਨ-ਕਾਰ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨੀ, ਅਰਿਹੰਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਕੇਵਲੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਨੰਤ, ਗਿਆਨ, ਅਨੰਤ ਦਰਸ਼ਨ, ਅਨੰਤ ਸੁਖ, ਸਮਿਅਕਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅੰਤਰਾਏਕਰਮ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਅਨੰਤ ਦਾਨ, ਅਨੰਤ ਲਾਭ, ਅਨੰਤ ਭੋਗ, ਅਨੰਤ ਉਪਭੋਗ ਤੇ ਅਨੰਤ ਵੀਰਜ ਦਾ ਧਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੀਰਥੰਕਰ ਅਰਿਹੰਤ ਲਈ ਦੇਵਤੇ ਸਮੋਸਰਨ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। 64 ਇੰਦਰ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਕਲਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਰਿਹੰਤ ਭਗਵਾਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੇਹਰਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਦਾ ਇਕ ਮਹੁਰਤ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਸ਼ੁਕਲ ਧਿਆਨ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਭੇਦ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੀਵ 14ਵੇਂ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(14) **ਅਯੋਗੀ ਕੇਵਲ ਗੁਣ ਸਥਾਨ** :—ਇਸ ਗੁਣ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੀ ਜੀਵ ਸ਼ੁਕਲ ਧਿਆਨ ਦੇ ਚੌਥੇ ਭੇਦ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯੋਗਾਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਅਯੋਗੀ ਕੇਵਲੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਅੰਤ ਮਹੁਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਕੇਵਲੀ ਆਤਮਾ ਸਭ ਕਰਮ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ, ਸਿੱਧ, ਬੁੱਧ, ਮੁਕਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜਾ ਈਸ਼ਵਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ੁਧ ਅਤੇ ਅਸਲ ਅਵਸਥਾ, ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਿਰਵਾਨ ਹੈ।